

1. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання: наук .- метод. посіб/ Бех І. – К .: ІЗМН, 1998.- 2004 с.
2. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: Навчальний посібник для вищої школи. - К.: Наукова думка, 1999. - 215, с.
3. Сохань Л.В. Життєва компетентність особистості /Сохань Л.В., Єрмаков І.Г., Несен Г.М. - К.: Богдана, 2003. -520 с.
4. Булка Н. І. Ресурси соціального інтелекту: адаптивність, комунікативність, креативність //Практична психологія та соціальна робота. - 2004. - № 6. - С. 43-53.
5. Носенко Е. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості // Психологія і суспільство. - 2004. - № 4. - С. 95-109.
6. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология/ Рыбалко Е.Ф. - Л.,1990.–256 с.
7. Михайлова (Алешина) Е. С. Тест Дж. Гилфорда и М. Салливена. Диагностика социального интеллекта: Методическое руководство. 2-е изд. - СПб.: ГП «ИМАТОН», 2002. - 56с.
8. Ясюкова Л.А. Прогноз и профилактика проблем обучения в 3-6 классах/ Ясюкова Л.А. –СПб, ИМАТОН, 1999. – 192с.

Отримано 20.06.2014 р.

УДК 316.447

Карамушка Т.В.[°]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, аспірант (м.Київ)

УЯВЛЕННЯ АСПІРАНТІВ ПРО СУТНІСТЬ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ, МОЖЛИВІ НАПРЯМКИ І ТИПИ ЇЇ ЗДІСНЕННЯ

У статті представлено результати емпіричного дослідження, які відображають уявлення аспірантів про сутність майбутньої професійної кар'єри. Проаналізовано можливі напрямки здійснення майбутньої професійної кар'єри в різних соціальних сферах. Визначено можливі типи здійснення майбутньої професійної кар'єри (вертикальна-горизонтальна; в одній або багатьох організаціях; з постійною спеціальністю або із зміною спеціальності; в Україні або за кордоном).

Ключові слова: аспіранти; майбутня професійна кар'єра; напрямки здійснення майбутньої професійної кар'єри; типи здійснення майбутньої професійної кар'єри

В статье представлено результаты эмпирического исследования, которые отражают представления аспирантов о сущности будущей профессиональной карьере. Проанализированы возможные направления осуществления будущей профессиональной карьеры в разных социальных сферах. Определены возможные типы осуществления будущей профессиональной карьеры (вертикальная-горизонтальная; в одной или нескольких организациях; с постоянной специальностью или с изменением специальности; в Украине или за границей).

Ключевые слова: аспиранты; будущая профессиональная карьера; направления осуществления будущей профессиональной карьеры; типы осуществления будущей профессиональной карьеры

The results of empiric research, which represent the picture of PhD students of essence of future professional career, are presented in the article. Possible directions of realization of future professional career are analyzed in different social spheres. Certainly possible types of realization of

future professional career (vertical-horizontal; in one or many organizations; with permanent specialty or with the change of specialty; in Ukraine or abroad).

Keywords: *PhD students; future professional career; directions of realization of future professional career; types of realization of future professional career*

Постановка проблеми. Важливою складовою професійного становлення фахівців є їх підготовка до професійної кар'єри.

Аналіз літератури показав, що наукове вивчення проблеми професійної кар'єри особистості знайшло певне відображення в роботах ряду зарубіжних авторів (А. Кібанов [5], А. Маркова [6], Є. Могильовкін [7], Д.Сьюпер [14], Д.Хал [12], Е. Шейн [13] та ін.) та українських авторів (І.Бондаревська [1], О. Бондарчук [2], Т. Канівець [3], А. Поплавська [8], М.Сурякова [10], Н. Шевченко [10], О. Щотка [11], Т.Фелькель [9] та ін.)

Разом з тим, як свідчить література, психологічні особливості підготовки аспірантів до здійснення професійної кар'єри раніше спеціально не вивчались. Одним із важливих аспектів її вивчення є, на наш погляд, аналіз уявлень аспірантів про сутність майбутньої професійної кар'єри, можливі напрямки і типи її здійснення.

Виходячи із актуальності проблеми та її недостатньої розробки, нами визначено таку **мету дослідження**: проаналізувати уявлення аспірантів про сутність майбутньої професійної кар'єри, можливі напрямки і типи її здійснення

Методика і організація дослідження. Для проведення дослідження використовувалась авторська анкета «Майбутня професійна кар'єра аспірантів» [4], яка була розроблена, з урахуванням існуючих в літературі підходів [3; 7] та підготовка аспірантами есе на аналогічну тему. Математична обробка даних та графічна презентація даних здійснювалась за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS (версія 13). Використовувався метод описової статистики.

Учасниками дослідження були аспіранти гуманітарних і технічних спеціальностей (Запорізький національний університет, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України; Університет менеджменту освіти НАПН України; Національний технічний університету України «КПІ» та ін.). Усього в дослідженні взяло участь 277 аспірантів гуманітарних і технічних спеціальностей віком від 23 до 35 років.

Результати дослідження. Що стосується уявлень аспірантів про зміст професійної кар'єри, то отримані дані розподілились наступним чином. Найбільша кількість опитаних (40,7%), зазначили, що розуміють професійну кар'єру, як професійний розвиток, як перехід від одного ступеня професіоналізму до іншого, що в цілому можна оцінити позитивно.

Дещо менше опитаних (28,1%), зазначили, що професійна кар'єра розуміється ними в контексті поєднання успішності в певній професійній сфері та успішності в усьому житті. Тобто, тут спостерігається дещо розширене розуміння даного феномену.

19,3 % опитаних вказали на те, що для них професійна кар'єра являє собою поєднання професійного розвитку та посадового просування. Саме таке розуміння кар'єри є, на наш погляд, найбільш адекватним, оскільки поєднує, на наш погляд, орієнтацію на процес з орієнтацією на результат.

І зовсім невелика кількість опитаних (11,8%) зазначили, що вони розуміють професійну кар'єру як посадове просування (досягнення певного соціального статусу, обіймання певної посади) що в цілому заслуговує позитивної оцінки, оскільки свідчить про те, що аспіранти не зводять професійну кар'єру лише до посадового переміщення.

Тобто, можна говорити про те, що існують певні резерви в розумінні аспірантами сутності професійна кар'єра, як гармонійного поєднання професійного розвитку та посадового просування.

Далі проаналізуємо *уявлення аспірантів про можливі соціальні сфери здійснення їх майбутньої професійної кар'єри.*

Отримані дані свідчать про те, що найбільша кількість опитаних (40,7%) планує здійснювати свою майбутню професійну кар'єру в *сфері освіти і науки.* («Я планую продовжувати свою роботу на кафедрі викладачем та продовжувати працювати в науково-дослідницькому центрі. Також дуже хотілося б продовжити роботу над науковою темою в рамках якої ми з колегами працювали останні кілька років...»; «Я планую здійснювати свою професійну кар'єру в сфері освіти та науки. У цьому році мені випала можливість випробувати себе в якості асистента однієї із кафедр. Цей досвід дав мені зрозуміти, яка у викладача важлива та важка праця. Ти повинен не лише досконало знати свій предмет і вміти донести його до інших, а бути ще й психологом, щоб розуміти як працювати з кожним студентом (адже всі вони різні зі своїми якостями та вміннями). Також відмітила для себе, яка це насолода коли ти бачиш, що вони перейняли твої знання та можуть їх використовувати. Оскільки, моя праця принесла мені задоволення, то я на вірному шляху»).

Це можна оцінити, без сумніву, як позитивний факт, оскільки першочергове завдання аспірантури, як відомо полягає, у підготовці фахівців вищої кваліфікації саме для цієї сфери.

Разом з тим, суттєвим є той факт, що досить велика кількість опитаних (36,3%) планує *поєднувати освіту та науку і власний бізнес* («Навчаючись в університеті помітила, що найкращими викладачами є ті люди, які мали/мають досвід роботи у бізнесі. Тому після отримання диплома магістра я влаштувалася працювати на фірму, щоб «відчути професію на смак». Отриманий досвід сприяв кращому розумінню сфери дослідження в аспірантурі. Наразі я навчаюся на 3 курсі аспірантури. Щодо майбутньої кар'єри, то я б хотіла поєднати академічну (викладач) і комерційну сфери (найманий працівник, а можливо і власний бізнес). Одна з проблем, яку я вважаю найбільшим чинником інших негараздів в освіті, науці і економіці є розрив академічної сфери з реальною економікою (після розвалу радянського союзу). Тому я б хотіла присвятити свою професійну діяльність елімінації цього явища. На мою думку, наведення мостів між бізнесом і наукою буде вирішальним для підсилення обох сторін. Адже бізнес шукає інновації, а наука гроші. Отже, наступним етапом (після аспірантури) моєї кар'єри буде діяльність в напрямку зближення академічної сфери і реальної економіки. Включатиме пошук наукових розробок і сприяння їх комерціалізації, а також залучення грантів і виконання проектних робіт університетом. Ця діяльність дозволить реалізувати мої прагнення до пізнання і спілкування»).

Така позиція, з одного боку, відображає, на наш погляд тенденції сучасного соціального і професійного життя, коли бізнес, підприємництво стає все більш

«реальним» фрагментом нашого життя, а, з іншого боку, з урахування того, що багато аспірантів, особливо, технічних спеціальностей, мають відношення до розробки сучасних інформаційних технологій, свідчить про прагнення опитуваних втілювати свої власні ідеї, бути самостійними, як щодо професійної діяльності, так і щодо вирішення матеріальних проблем, а також сприяти зближенню науки і бізнесу.

Також приблизно така ж кількість аспірантів опитаних (30,4%) прагнуть *поєднувати освіту і науку та комерційну сферу*, що теж, свідчить про прагнення, з одного боку, займатись тим, заради чого вони закінчують аспірантуру, а, з іншого боку, по бажання забезпечити собі достатньо високий соціальний статус, сприяти зближенню науки та освіти і бізнесу («Свою майбутню професійну кар'єру я бачу в сфері освіти і науки, яка вдало поєднується з комерційною сферою, за рахунок підтримання мною схеми освіта/наука-виробництво (наукові розробки повинні використовуватись у виробництві)»).

Деяко менше і приблизно на однаковому рівні представлені групи аспірантів, які прагнуть реалізувати свою професійну кар'єру *у різних соціальних сферах, але без поєднання з освітньо-науковою діяльністю*. До таких сфер віднесено: державна служба (12,6%); промисловість (11,9%), комерційна сфера (11,9%).

І зовсім невелика кількість аспірантів (17,0%) прагнуть *займатися лише своїм бізнесом*. («Ще декілька років потому, здаючи аспірантські іспити, я була переконана, що моя майбутня професія буде нерозривно пов'язана з науковою діяльністю. За два роки навчання в аспірантурі я написала декілька статей, брала участь в конференціях, разом з науковим керівником я працювала над головними задачами своєї теми. З плином часу, поглиблюючись в обраний напрям дисертаційного дослідження, я зрозуміла, що це не те чого я дійсно прагну. Та прийшла до висновку, що все ж своє майбутнє я більш вбачаю в комерційній сфері. На цей момент я є власником невеличкого бізнесу, незважаючи на те, що досі навчаюсь в аспірантурі»).

Отже, більшість опитаних більш-менш адекватно оцінюють соціальну сферу, в якій би хотіли здійснювати свою професійну кар'єру. Але при цьому суттєвим є орієнтація значної частини аспірантів на *поєднання освіти і науки та бізнесу*. А це значить, на наш погляд, що навчання в аспірантурі має враховувати цей суттєвий аспект і готувати аспірантів, зокрема, і до такого типу професійної кар'єри, а не лише до «чисто» освітньо-наукової діяльності.

Щодо *уявлень аспірантів про бажані типи професійної кар'єри*, то тут, з урахуванням наявних в літературі даних, було виділено три основні вектори типів професійної кар'єри: а) Вертикальна-горизонтальна професійна кар'єра; б) Професійна кар'єра в одній / багатьох організаціях з постійною спеціальністю/зміною спеціальності; в) Професійна кар'єра в Україні / за кордоном.

Отримані дані дають можливість заключити про такі основні можливі напрямки розгортання професійна кар'єри аспірантів.

Щодо *«вертикальної-горизонтальної професійної кар'єри»*, то отримані дані свідчать про те, найбільша кількість опитаних (45,9 %) говорить про *поєднання «вертикальної» та «горизонтальної» кар'єри*, причому, в послідовному форматі. («Свою професійну кар'єру я уявляю горизонтально-вертикальною. Розумію, що не зможу просунути вгору, поки не матиму

достатньо професіоналізму. Тому, для початку, працюватиму на горизонтальний результат, а далі – на вертикальний. Та й щоб давати знання іншим, треба спочатку самій мати їх максимально багато. Зараз для мене цілком є професійне самовдосконалення, опанування нового, набуття досвіду». «Свою професійну кар'єру я бачу в основному горизонтальну - хочу вивчити все, що може дати певне професійне положення, але все ж таки вважаю, що наприкінці має бути підвищення вертикальне»).

Третина опитаних (34,8 %) бачать свою майбутню професійну кар'єру, як *горизонтальну* (бути професіоналом в певній галузі). («Я поки що бачу розвиток своєї кар'єри у горизонтальному напрямку. Мені необхідно удосконалюватись в професійному викладацькому плані». «На сьогоднішній день я підтримую думку щодо доцільності саме горизонтального типу кар'єри для мене. Я завжди прагну розвиватися в своїй галузі та явно не прагну обіймати керуючі посади, хоча й маю певний неофіційний досвід»).

І значно менше третина опитаних (19,3%) бачить можливість здійснення *«вертикальної» кар'єри* (займати відповідні керівні посади). («Планую здійснювати свою професійну кар'єру в одній організації, в якій зараз прохожу підготовку в аспірантурі, здійснювати підйом у вертикальному напрямку. Можливість є, оскільки склад моєї кафедри є, грубо кажучи, дещо «застарілий» і неповний, потребує оновлення і вливання молодих спеціалістів та кваліфікованих кадрів». «Мені б хотілося зробити свою кар'єру в якій-небудь процвітаючій компанії, піднятися службовими сходами, і вже потім започаткувати власну справу»).

В цілому, отримані дані говорять про позитивні тенденції в уявленнях аспірантів стосовно «горизонтальності-вертикальності» професійної кар'єри, особливо, в контексті того, що більшість із них розуміють, що будь-який із означених типів професійної кар'єри пов'язаний із становленням професіоналізму. Разом з тим, з урахуванням прагнень аспірантів, вищі навчальні заклади повинні, на наш погляд, більше сприяти підготовці аспірантів до різних типів професійної кар'єри, зокрема, шляхом викладання курсів з психології менеджменту, лідерства тощо.

Далі проаналізуємо уявлення аспірантів про можливість здійснення за таким критерієм, як *«професійна кар'єра в одній/багатьох організаціях з постійною спеціальністю/зміню спеціальності»*.

Як свідчать отримані дані, більшість опитаних, приблизно дві третини, бачать можливість здійснення майбутньої професійної кар'єри *в одній організації*, або в рамках однієї спеціальності (45,5%) або із зміною спеціальності (22,4%).

І лише одна третина опитаних говорить про *можливість переходу в іншу організацію*: в рамках однієї спеціальності (25,4%) або із зміною спеціальності (6,7 %). («Сьогодні я невпевнена, що після закінчення аспірантури залишусь працювати в університеті. Можливо, доведеться шукати нову роботу. І, можливо, робота не буде пов'язана із моєю спеціалізацією. До цього теж треба бути готовим, бо ми живемо в такому світі, де треба вміти перекваліфікуватися за потреби. Адже, якщо припустити, що по закінченні навчання в аспірантурі робота в університеті не представлятиметься можливою (а це цілком імовірна ситуація), то з'явиться необхідність шукати нову роботу, причому терміново. Найбільш імовірно, що доведеться починати все с початку. При прийнятті на роботу вже

ніхто не звертає уваги на оцінки та колір диплому. Є попит на знання, на практичні навички, на вміння користуватися своїми знаннями»).

З урахуванням сучасних тенденцій професійної діяльності, які потребують достатньої мобільності працівників, думається, що варто говорити про певні резерви стосовно професійної підготовки аспірантів в контексті розвитку у них мобільності, адаптивності, готовності до зміни організацій, і навіть професій.

Стосовно можливостей здійснення професійної кар'єри в Україні / за кордоном, то з приємністю можна констатувати, що більше, ніж половина, аспірантів (54,8%) планують здійснювати свою професійну кар'єру в Україні. Приблизно одна шоста опитаних (17,0%) зазначили про прагнення реалізувати свою професійну кар'єру за кордоном. І решта, більше, ніж п'ята частина (28,2%) хотіли б працювати в Україні, але в міжнародних компаніях (з можливістю закордонних відряджень, стажувань тощо). Отже, одним із напрямків професійної підготовки аспірантів повинна бути, на наш погляд, їх підготовка до роботи в міжнародному контексті.

Висновки. Таким чином, у процесі дослідження виявлено особливості розуміння аспірантами сутності професійної кар'єри, сфер і типів її здійснення.

Отримані дані доцільно враховувати адміністрацією вищих навчальних закладів та самими аспірантами для забезпечення ефективності підготовки аспірантів до здійснення майбутньої професійної кар'єри.

Список використаних джерел

1. Бондаревська І.О. Навчальна програма тренінгової форми «Кар'єра і сім'я: гендерна ідентичність жінок-менеджерів» / І.О. Бондаревська // Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К. : Наук. світ, 2008. – Част. 21–22. – С. 57–62.
2. Бондарчук О.І. Професійна кар'єра керівників шкіл: психологічний аспект / О.І. Бондарчук // Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К. : Міленіум, 2002. – Част. 6. – С. 86–89.
3. Канівець Т.М. Основні труднощі у підготовці студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри та роль власної активності студентів для їх подолання / Т.М. Канівець // Теоретичні та прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ : Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2012. – №3 (29). – С. 158–168.
4. Карамушка Т.В. Комплекс методик для дослідження соціально-психологічних чинників формування готовності аспірантів до здійснення професійної кар'єри/ Т.В.Карамушка // Актуальні проблеми психології: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. – Алчевськ : ДонДТУ, 2014. – Т. 1. – Вип. 40. – С. 139-136.
5. Кибанов А.Я. Управление деловой карьерой персонала / А.Я. Кибанов // Управление персоналом организации : учебник. – М. : ИНФРА-М., 1997. – С. 298–307.
6. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М., 1996. – С. 123–127.
7. Могилевкин Е.А. Карьерный рост: диагностика, технология, тренинг : монография / Е.А. Могилевкин. – СПб. : Речь, 2007. – 336 с.
8. Поплавська А.П. Еволюція кар'єрного зростання працівника в організації: огляд матеріалів американських досліджень / А.П. Поплавська // Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2002. – Ч. 5. – С. 230–236.

9. Фелькель Т. Г. Роль аспірантури в розвитку лідерських якостей аспірантів / Т. Г. Фелькель // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2011. – Вип. 34. – С. 316–322.
10. Шевченко Н.Ф. Шлях до професійної кар'єри : наук.-практ. посіб. / Н.Ф. Шевченко, М.В. Сурякова. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2009. – 72 с.
11. Щотка О.П. Професійна кар'єра та практика її розвитку в організаціях освіти / О.П. Щотка // Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Міленіум, 2002. – С. 89–83.
12. Hall, D.T. Careers in organization / D.T. Hall. – Glenview, IL: Scott, Foresman, 1976. – 256 p.
13. Schein, E. (1986) A critical look at current career development theory and research / E. Schein / In D.T. Hall and Association (Eds.). Career development in organization. – San-Francisco, CA, 1986. – P. 120–145.
14. Super, D.E. (1992) Toward a comprehensive theory of career development / D.E. Super / In D.H. Montrose, S.J. Shinkman (Eds). Career development: Theory and practice. – Springfield, IL : Charles C. Thomas, 1992. – P. 35–64.

Отримано 20.06.2014 р.

УДК 159.32

Кириленко Т.С.[°]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології (м.Київ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОПИСІВ РОЗУМІННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

В статті представлено аналіз розуміння духовності особистості. Проаналізовано описи розуміння духовності особистості як процесу, властивості, стану в аспектах змісту цінностей; емоційних, когнітивних, поведінкових проявів та переживання.

Ключові слова: *духовність особистості, цінності, саморозвиток, прояви, переживання*

В статье представлен анализ понимания духовности личности. Проанализировано описание понимания духовности личности как процесса, свойства, состояния в аспектах содержания ценностей; эмоциональных, когнитивных, поведенческих проявлений; переживаний.

Ключевые слова: *духовность личности, ценности, саморазвитие, проявления, переживания*

The article represents analysis of individual understanding of spirituality. We have examined descriptions of understanding of personality immateriality as a process, quality and state in the context of values, emotional, cognitive and behavioral manifestations and experiences.

Key words: *spirituality of personality, values, self-development, demonstration, experience*

Актуальність. В сучасних умовах соціальних, політичних та економічних потрясінь в українському суспільстві проблема духовності особистості набуває актуальності в напрямі вектору формування сучасного і майбутнього покоління українців, їх світогляду, їх життєвих орієнтирів не лише як фахівців